

INGLIZ TILINI O'QITISHDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYA VA TIL KOMPETENTLIGINING O'ZARO BOG'LIQLIGI

Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna

Farg'ona davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori (DSc)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20793211>

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi ingliz tilini o'qitish jarayonida madaniyatlararo kompetensiya va til kompetentligining o'zaro aloqasi tahlil qilinadi. Til birliklarini madaniy kontekst, nutq etiketi, qadriyatlar tizimi va kommunikativ xulq bilan birga o'rgatish samarali kommunikatsiyaning muhim sharti ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: madaniyatlararo kompetensiya, til kompetentligi, ingliz tili, pragmatika, madaniy kod, kommunikativ ta'lim

Аннотация: В тезисе анализируется взаимосвязь межкультурной компетенции и языковой компетентности в процессе обучения английскому языку. Обосновывается, что обучение языковым единицам вместе с культурным контекстом, речевым этикетом, системой ценностей и коммуникативным поведением является важным условием эффективной коммуникации.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, языковая компетентность, английский язык, прагматика, культурный код, коммуникативное обучение

Abstract: The thesis examines the interrelation between intercultural competence and language competence in English language teaching. It argues that teaching linguistic forms together with cultural context, speech etiquette, values and communicative behavior is essential for effective communication.

Keywords: intercultural competence, language competence, English language, pragmatics, cultural code, communicative teaching

Bugungi kunda ingliz tili global aloqa, ta'lim, ilm-fan va kasbiy mobil'lik tili sifatida nafaqat grammatik bilimni, balki turli madaniy muhitlarda moslashuvchan muloqot qila olish qobiliyatini ham talab etadi. Tilni "kod" sifatida o'rganish yetarli emas; uni shu kod yashaydigan madaniy, ijtimoiy va pragmatik makon bilan birga o'zlashtirish zarur. Kramsch til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ajralmas hodisa sifatida talqin qilib, tilni faqat axborot uzatish vositasi emas, balki ma'no va identitetni yaratish maydoni deb ko'rsatadi [3]. Byram esa chet tilini o'qitish natijasida o'quvchi "ona madaniyati" va "boshqa madaniyat" o'rtasida vositachi bo'la olishi kerakligini ta'kidlaydi [1]. Demak, ingliz tilini o'qitishda til kompetentligi va madaniyatlararo kompetensiya o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiruvchi ikki asosiy yo'nalishdir.

Madaniyatlararo kompetensiya odatda boshqa madaniyat vakillari bilan samarali va maqbul tarzda muloqot qila olish qobiliyati sifatida izohlanadi. Deardorff bu kompetensiyani munosabat, bilim, ko'nikma, tahlil va refleksiya komponentlarining uzviy birligi sifatida tavsiflaydi [2]. Byram modelida esa qiziqish va ochiqlik, madaniy bilim, talqin va solishtirish ko'nikmalari, tanqidiy madaniy anglash kabi "savoirs" markaziy o'rin tutadi [1]. Bu qarashlardan kelib chiqadiki, til kompetentligi madaniyatlararo o'lchamsiz to'liq namoyon bo'la olmaydi. Chunki muloqotdagi ko'plab xatolar grammatikadan emas, vaziyatga mos bo'lmagan pragmatik tanlov, muomala usuli yoki madaniy konnotatsiyani noto'g'ri tushunishdan kelib chiqadi. Shuning uchun ingliz tilini o'qitishda "to'g'ri gap tuzish" bilan bir qatorda "to'g'ri vaziyatda to'g'ri gapirish" ham o'rgatilishi lozim.

Til kompetentligi va madaniyatlararo kompetensiya o'rtasidagi bog'liqlik, avvalo, leksik va pragmatik birliklarning madaniy yuklamasida ko'rinadi. Masalan, ingliz tilidagi murojaat shakllari, iltimos qilish strategiyalari, hazil, kichik suhbat, uzr so'rash yoki rad etish qoliplari ko'pincha yashirin sotsial normalar bilan boshqariladi. Agar o'quvchi ushbu normalarni anglamasa, grammatik jihatdan to'g'ri gapirgan taqdirda ham muloqot samarasiz yoki noqulay kechishi mumkin [3], [5]. CEFR Companion Volume ham mediatorlik, plurilingual va pluricultural kompetensiyalarni alohida belgilab, til o'rganuvchining turli madaniy manbalar o'rtasida ma'no ko'chira olishini muhim ko'rsatkich sifatida ko'radi [4]. Demak, ingliz tili darsida til kompetentligi madaniyatlararo kompetensiyani tayyorlaydi, madaniyatlararo kompetensiya esa til birliklarini to'g'ri va mos qo'llashga zamin yaratadi.

Ingliz tilini o'qitishda madaniyatlararo yondashuv alohida “madaniyat mavzusi” bilan cheklanib qolmasligi kerak. U leksika, grammatika, tinglab tushunish, o'qish va gapirish topshiriqlarining ichiga tabiiy tarzda singdirilishi lozim. Liddicoat va Scarino intercultural language teaching and learning modelida o'quvchi kuzatish, taqqoslash, talqin qilish, refleksiya qilish va qayta pozitsiyalanish kabi bosqichlar orqali boshqa madaniyatni tushunishga yaqinlashishini ko'rsatadi [5]. Masalan, darsda autentik videolardan, reklama matnlaridan, ijtimoiy tarmoq postlaridan, elektron xatlardan yoki xizmat ko'rsatish dialoglaridan foydalanish o'quvchiga til formasi bilan birga kommunikativ odatlarni ham tahlil qilish imkonini beradi. Bunday yondashuv natijasida talaba tilni “tayyor formula” sifatida emas, balki madaniy vaziyatda ishlovchi dinamik tizim sifatida anglaydi.

Madaniyatlararo kompetensiya faqat “boshqa xalq haqida ma'lumot” berish emas; u stereotiplarni tanish, ularni tanqidiy baholash va o'z madaniy pozitsiyasini qayta ko'rib chiqishni ham o'z ichiga oladi. Byram tanqidiy madaniy anglashni madaniyatlararo ta'limning eng yuqori bosqichlaridan biri sifatida baholaydi [1]. Agar ingliz tili darsida madaniyat soddalashtirilgan va biryozlama tasvirlansa, o'quvchida tayyor stereotiplar mustahkamlanishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi taqqoslovchi savollar, reflektiv kundalik, “critical incident”, rol o'ynash va munozara kabi metodlardan foydalanishi maqsadga muvofiq. Bunday mashg'ulotlarda talaba nafaqat boshqa madaniyatdagi kommunikativ xulqini o'rganadi, balki o'zining odatiy til-madaniy tasavvurlarini ham tahlil qiladi. Bu jarayon til kompetentligining pragmatik va diskursiv jihatlarini sezilarli chuqurlashtiradi.

Madaniyatlararo kompetensiyani baholash oddiy faktik savollar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Deardorff va Fantini bunday kompetensiyani kuzatish, tavsiflash, solishtirish, munosabat bildirish va o'z xulqini moslashtira olish kabi ko'rsatkichlar orqali aniqlashni tavsiya qiladi [2], [6]. Demak, ingliz tili darsida baholash topshiriqlari ham talabaning pragmatik tanlovi, muloqotdagi moslashuvchanligi va madaniy sezgirligini ko'rsatishi kerak. Masalan, bir xil vaziyat uchun turli auditoriyaga mo'ljallangan xat yozish, dialogdagi noqulaylik sababini izohlash yoki reklama matnidagi yashirin madaniy signallarni sharhlash kabi topshiriqlar samarali indikator bo'la oladi. CEFRning mediatorlik va ko'p madaniyatli o'zaro ta'sirga oid deskriptorlari ham bunday baholash uchun tayanch mezon bo'lib xizmat qiladi [4].

Madaniyatlararo yondashuvni joriy etishda ayrim xavflar ham mavjud. Birinchidan, madaniyatni millat bilan mutlaq tenglashtirish xatosi sodir bo'lishi mumkin; holbuki har qanday til ichida ham ko'plab submadaniy guruhlar mavjud [3]. Ikkinchidan, vaqt tanqisligi bois o'qituvchi madaniyatni “qiziqarli faktlar” bilan cheklab, chuqur pragmatik va aksiologik tahlilga o'tolmaydi. Uchinchidan, ayrim o'quvchilarda begona madaniyat bilan ishlashga nisbatan psixologik masofa

yoki ehtiyotkorlik bo'lishi mumkin. Shu sababli madaniyatlararo kompetensiya bosqichma-bosqich, taqqoslash va refleksiya asosida shakllantirilishi lozim. O'qituvchining vazifasi – madaniy farqlarni ekzotika sifatida namoyish etish emas, balki samarali muloqot uchun zarur interpretativ ko'nikmalarni rivojlantirishdir [5].

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ingliz tilini sifatli o'qitish til kompetentligini madaniyatlararo kompetensiyadan ajratmagan holda tashkil etilgandagina to'liq natija beradi. Til birliklarini madaniy kontekst, nutq etiketi, qadriyatlar tizimi va pragmatik vaziyat bilan birga o'rgatish o'quvchini real xalqaro muloqotga yaqinlashtiradi [1], [2], [4]. Demak, ingliz tili ta'limining zamonaviy modeli grammatik to'g'rilik bilan bir qatorda madaniy sezgirlik, talqin qila olish va vositachilik qobiliyatini ham rivojlantirishi kerak. Shu ma'noda, madaniyatlararo kompetensiya til kompetentligining tashqi qo'shimchasi emas, balki uning chuqur mazmunini kengaytmasidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.
2. Deardorff, D. K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241-266.
3. Kramsch, C. (1993). Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.
4. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
5. Liddicoat, A. J., & Scarino, A. (2013). Intercultural Language Teaching and Learning. Oxford: Wiley-Blackwell.
6. Fantini, A. E. (2006). Exploring and Assessing Intercultural Competence. Brattleboro, VT: Federation of the Experiment in International Living.